

ВІДГУК

офіційного опонента

докторки економічних наук, професорки,
професорки кафедри страхування, банківської справи та ризик-менеджменту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Версаль Наталії Іванівни

на дисертацію **Ткаченка Олександра Євгенійовича**

«Трансформація банківського сектору в умовах цифрової економіки»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,

галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

1. Актуальність теми дослідження. Обрана тема дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною з огляду на стрімку цифрову трансформацію економіки, розвиток фінансових технологій, поширення цифрових платформ та необхідність адаптації банківського сектору до нових умов функціонування. Сучасний банківський сектор зазнає суттєвих структурних змін під впливом цифровізації. Так, змінюються традиційні бізнес-моделі, механізми надання фінансових послуг і взаємодії з клієнтами. Також трансформуються підходи до управління ризиками та забезпечення фінансової стійкості банків. В Україні процес цифрової трансформації банківського сектору відбувається в умовах воєнного стану, економічної нестабільності та водночас активної інтеграції до європейського фінансового простору, що обумовлює необхідність формування нових підходів до розвитку банківського сектору, здатного ефективно функціонувати в умовах підвищених ризиків, технологічних викликів і глобальної конкуренції. За таких умов цифровізація розглядається не лише як напрям технологічної модернізації банків, а як ключовий фактор підвищення їх конкурентоспроможності, фінансової стійкості та забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Тема дослідження безпосередньо пов'язана з пріоритетними напрямками наукових досліджень у сфері фінансів, банківської діяльності та цифрової економіки, зокрема із дослідженнями проблем цифрової трансформації фінансового сектору, розвитку фінансових технологій, удосконалення механізмів банківського регулювання, управління цифровими ризиками та забезпечення фінансової безпеки в умовах цифровізації економічних процесів. У цьому контексті дисертаційне дослідження органічно інтегрується в сучасний науковий дискурс і має вагоме теоретичне та практичне значення.

Зважаючи на зазначені вище положення, тема дисертаційного дослідження Ткаченка О.Є. відзначається високою актуальністю та своєчасністю для вирішення проблем трансформації банківського сектору в умовах цифрової економіки, а запропоновані здобувачем наукові положення й практичні рекомендації сприятимуть удосконаленню процесів цифрової трансформації банків, підвищенню ефективності їх функціонування, зміцненню фінансової стійкості та конкурентоспроможності банківського сектору України в умовах сучасних технологічних і соціально-економічних викликів.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Пропозиції автора, представлені в дисертаційній роботі, що здійснювалася в

ДВНЗ «Університет банківської справи», були складовою науково-дослідної теми «Забезпечення фінансової стабільності фінансового сектору економіки України на засадах сталого розвитку та в умовах новітніх епідеміологічних викликів» (номер державної реєстрації 0121U113271), у межах якої досліджено проблематику цифрової трансформації банківських установ та особливості їх ризик-менеджменту.

3. Наукова новизна отриманих результатів дослідження. Положення, представлені у дисертації Ткаченка О. Є., містять наукову новизну і підтверджують особистий внесок автора у вирішення важливого науково-прикладного завдання, пов'язаного з поглибленням теоретичних засад, розвитком методичних підходів та розробленням практичних рекомендацій щодо трансформації банківського сектору в умовах цифрової економіки. Отримані результати спрямовані на формування сучасних підходів до забезпечення ефективного функціонування банківського сектору в умовах цифровізації, глобалізаційних процесів, європейської інтеграції та сучасних соціально-економічних викликів.

Найбільш вагомим результатом дослідження є розроблення концептуальної моделі трансформації банківського сектору в умовах цифрової економіки, яка має системно-структурний характер та інтегрує теоретичний, методологічний і управлінський блоки в єдину цілісну систему. Її наукова цінність полягає у поєднанні загальних і спеціальних принципів цифрової трансформації, кіберстійкості, інноваційності, регуляторної узгодженості та сталого розвитку, що забезпечує комплексне бачення напрямів модернізації банківського сектору, підвищення його фінансової стійкості та інтеграції до європейського фінансового простору.

Безперечний науковий інтерес становить удосконалення теоретичного підґрунтя трансформації банківського сектору, яке автор розглядає як комплексний процес структурних, функціональних і стратегічних змін, зумовлених цифровізацією, розвитком фінансових технологій, впровадженням ESG-принципів, а також викликами воєнного стану, післявоєнного відновлення та забезпечення сталого розвитку. Такий підхід суттєво розширює традиційне трактування трансформаційних процесів у банківській сфері та формує сучасне теоретичне підґрунтя для їх подальших досліджень.

На цій основі здобувачем запропоновано удосконалену класифікацію трансформаційних процесів у банківництві, що систематизує їх за інституційним і функціональним підходами та дозволяє комплексно охарактеризувати взаємозв'язок змін на рівні центрального банку, банківського сектору, окремих банків і банківських продуктів. Запропонований підхід дає змогу розглядати трансформацію як багаторівневий процес із вираженим синергетичним ефектом, що підвищує обґрунтованість управлінських рішень.

Автор обґрунтовано акцентує увагу на удосконаленні методичного підходу до оцінки ефективності трансформації банківського сектору шляхом інтеграції індикаторів цифровізації, кібербезпеки, участі банків у державних програмах та залучення іноземного капіталу. Це забезпечує комплексну багатовимірну оцінку трансформаційних процесів, дозволяє визначати рівень стабільності банківського сектору та оцінювати ефективність його інтеграції в європейський фінансовий простір.

Безумовну наукову цінність має розвиток наукового підходу до співпраці банків із фінтех-компаніями, який ґрунтується на комплексному аналізі переваг і ризиків цифровізації. Запропонований підхід дозволяє розкрити подвійний характер фінансових технологій як чинника інноваційного розвитку, фінансової інклюзії та економічного відновлення, а також як джерела нових ризиків, пов'язаних із кібербезпекою, ліквідністю, регуляторними вимогами та забезпеченням фінансової стабільності.

Важливим із практичної точки зору є розвиток методичного підходу до оцінки стійкості процесу залучення депозитних ресурсів, формування ESG-стратегії банківських установ та впровадження екосистемного підходу до трансформації банківського сектору. Запропоновані автором рішення базуються на інтеграції цифрових технологій, Big Data, штучного інтелекту, блокчейн-технологій і сучасних цифрових платіжних сервісів, що створює передумови для диверсифікації банківських продуктів, підвищення операційної ефективності, зміцнення фінансової стійкості банківських установ та їх конкурентоспроможності в умовах цифрової економіки.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи характеризуються достатнім рівнем обґрунтованості та логічної послідовності. Їх формування базується на поєднанні сучасних теоретичних підходів економічної науки із комплексним дослідженням процесів цифрової трансформації банківського сектору, інституційних змін, розвитку фінансових технологій та сучасних механізмів забезпечення фінансової стійкості банківських установ. Автором здійснено ґрунтовний аналіз української та міжнародної нормативно-правової бази у сфері банківської діяльності, цифровізації фінансових послуг та розвитку фінансових технологій, що дозволило об'єктивно оцінити вплив цифрової економіки, регуляторних змін, європейської інтеграції та сучасних технологічних викликів на трансформацію банківського сектору України. Значну увагу приділено аналітичному блоку дослідження, зокрема проведено комплексний аналіз діяльності банківського сектору на основі офіційних статистичних даних Національного банку України, фінансової звітності банківських установ та індикаторів цифрової трансформації.

Достовірність отриманих результатів забезпечується комплексним використанням сучасного наукового інструментарію, поєднанням теоретичного аналізу з прикладними дослідженнями, опрацюванням значного масиву статистичних даних Національного банку України, законодавчих і нормативно-правових актів, а також використанням результатів наукових досліджень українських і зарубіжних учених у сфері цифрової трансформації банківського сектору, розвитку фінансових технологій та впровадження ESG-підходів. Наукова новизна дисертації простежується на концептуальному, теоретичному та прикладному рівнях. Водночас серед сукупності отриманих результатів доцільно виокремити найбільш вагомі, що формують основу наукового внеску автора та визначають відмінність роботи від попередніх досліджень.

Структура дисертаційної роботи Ткаченка О.Є. є цілісною, логічною та завершеною науковою працею. Усі розділи взаємопов'язані між собою, що забезпечує комплексне розкриття досліджуваної проблематики та дає змогу

простежити послідовність досягнення поставленої мети й виконання визначених завдань відповідно до теми дослідження. Стиль викладення матеріалу є науковим, чітким, логічним і послідовним.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. За своїм обсягом, структурою, повнотою викладення результатів дослідження та оформленням дисертація відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами).

Отримані в дисертації Ткаченка О.Є. наукові положення, висновки та практичні рекомендації є достатньо обґрунтованими та підтверджуються детальним аналізом сучасних наукових джерел, нормативно-правової бази, офіційної статистичної інформації Національного банку України, фінансової звітності банківських установ та результатами власних досліджень автора. Кількісний і якісний склад використаних джерел не викликає сумнівів щодо достовірності та належного рівня обґрунтування сформульованих у дисертації наукових положень.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та сформульованими висновками дає підстави стверджувати, що поставлену мету повністю досягнуто, а визначені завдання логічно реалізовані в процесі дослідження. Слід відзначити, що автором обрано адекватний методичний інструментарій, який забезпечив належний рівень достовірності отриманих результатів та їх практичної значущості.

Для досягнення поставленої мети та вирішення визначених завдань автором використано широкий спектр загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, серед яких: методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та абстрагування, методи статистичного аналізу та інші сучасні методи наукового дослідження.

Детальне ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, розробленими автором науковими положеннями, висновками та практичними рекомендаціями дозволяє зробити висновок про належний рівень їх обґрунтованості, достовірності та практичної значущості, а також про повну відповідність теми дисертації профілю спеціальності 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування».

5. Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих наукових працях. Дисертація Ткаченка О.Є. є цілісною, логічно структурованою та завершеною науковою працею, у якій послідовно викладено результати проведеного дослідження, сформульовано обґрунтовані наукові положення, висновки та практичні рекомендації. Робота характеризується належним рівнем наукового стилю викладу, логічністю побудови, достатнім рівнем аргументації, а також містить необхідний обсяг аналітичного, статистичного, табличного та графічного матеріалу, що забезпечує цілісне сприйняття отриманих результатів.

Результати аналізу наукових публікацій Ткаченка О.Є. свідчать про те, що вони повною мірою відображають основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі, а також підтверджують належний рівень апробації отриманих наукових результатів.

За темою дисертації опубліковано 16 наукових праць, зокрема 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 статтю у науковому періодичному виданні

іншої держави, включеному до міжнародних наукометричних баз (Hamburg, Germany), 1 розділ у колективній монографії та 9 публікацій у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, на яких основні результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію та отримали позитивну наукову оцінку.

Кількісний та якісний склад опублікованих наукових праць відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року (зі змінами).

6. Практичне значення й впровадження результатів дослідження. Практична цінність дисертаційної роботи визначається її прикладною спрямованістю та можливістю безпосереднього використання отриманих результатів у діяльності банківських установ і державних інституцій фінансового сектору. Запропоновані автором методичні підходи та практичні рекомендації орієнтовані на підвищення ефективності процесів цифрової трансформації банківського сектору, зміцнення фінансової стійкості банківських установ, удосконалення управління ризиками, інтеграцію ESG-принципів у банківську діяльність та розвиток сучасних цифрових банківських екосистем.

Результати дослідження впроваджено у діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, де застосовано методичний підхід до оцінки стійкості процесу залучення депозитних ресурсів з урахуванням впливу цифровізації на розвиток банківського сектору; АТ «СЕНС БАНК», у діяльності якого використано екосистемний підхід до інтеграції фінансових і нефінансових послуг у межах єдиної цифрової платформи банку; а також АТ «УКРСИББАНК», де впроваджено науковий підхід до трансформації бізнес-моделі банку на засадах цифровізації та ESG-принципів, спрямований на підвищення операційної стійкості, ефективності управління ризиками та відповідності міжнародним стандартам сталого фінансування.

Окремі положення дисертаційної роботи можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти під час викладання дисциплін банківського та фінансового спрямування, підготовки курсових, кваліфікаційних і наукових робіт, а також при проведенні науково-практичних конференцій, круглих столів та інших заходів, присвячених проблемам цифрової трансформації банківського сектору.

7. Відсутність порушень академічної доброчесності. Проведений аналіз дисертаційної роботи та опублікованих наукових праць не засвідчив наявності фактів академічного плагіату чи інших порушень принципів академічної доброчесності. Усі використані джерела коректно ідентифіковані та належним чином оформлені, зокрема посилання на наукові публікації та нормативно-правові акти.

8. Дискусійні положення та зауваження. У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Ткаченка О. Є., варто відзначити окремі дискусійні положення та зауваження, які не знижують її загальної наукової цінності, однак можуть бути враховані автором у подальших наукових дослідженнях.

1. Автором ґрунтовно розкрито теоретичні засади трансформації банківського сектору, визначено його місце в економічній системі країни

(рис. 1.1, стор. 30), проаналізовано сутнісні підходи до трактування поняття «трансформація» (табл. 1.2, стор. 31) та запропоновано власне бачення трансформації банківського сектору як комплексної системи структурних і функціональних змін. Варто було б більш чітко розмежувати категорії «трансформація банківського сектору», «цифровізація банківської діяльності» та «цифрова трансформація банківського сектору», оскільки в окремих положеннях дисертаційної роботи вони використовуються як близькі за змістом поняття. Таке уточнення дозволило б посилити теоретичну завершеність дослідження.

2. У пункті наукової новизни (удосконалено) автор пропонує класифікацію трансформаційних процесів у банківництві за інституційним та функціональним підходами (табл. 1.3, рис. 37; табл. 1.4, стор. 38). Запропонований підхід заслуговує на позитивну оцінку, проте окремі його складові потребують додаткового пояснення. Доцільно було б конкретизувати критерії віднесення окремих трансформаційних процесів до відповідних груп, а також більш детально обґрунтувати взаємозв'язок між інституційними та функціональними трансформаціями. Це дозволило б посилити аргументацію запропонованої класифікації та підвищити її наукову переконливість.

3. У підрозділі 1.2 автором детально розглянуто напрями застосування фінансових технологій у банківському секторі, представлено їх класифікацію (табл. 1.10, стор. 54; табл. 1.11, стор. 55), потенційні переваги та ризики (табл. 1.12, стор. 56; табл. 1.13, стор. 58), а також моделі співпраці банків і фінтех-компаній (рис. 1.4, стор. 52). У зв'язку з цим доцільно було б більш чітко розмежувати фінансові технології, які вже активно використовуються банками, та технології, що наразі перебувають на етапі перспективного розвитку. Крім того, варто було б більш детально розглянути особливості їх практичного впровадження в Україні та країнах Європейського Союзу. Це дозволило б посилити практичну спрямованість проведеного дослідження.

4. У другому розділі дисертаційної роботи (стор. 77) автор детально аналізує сучасний стан цифрової трансформації банківського сектору України, використовуючи значний обсяг статистичних матеріалів. Разом із тим, окремі аналітичні висновки щодо розвитку цифрових банківських сервісів, кібербезпеки та фінансової інклюзії доцільно було б доповнити порівняльною характеристикою з країнами Європейського Союзу, що дозволило б повніше оцінити рівень цифрової зрілості українського банківського сектору та його відповідність сучасним європейським тенденціям.

5. Аналіз автором формування депозитної бази банків України (стор. 105-112) потребує застосування більш просунутих статистичних методів, а також оперування більшою базою даних. Це пов'язано з тим, що депозитна база банків в Україні значною мірою доларизована, а отже, аналіз депозитів лише в гривневому еквіваленті за безпрецедентного рівня девальвації національної валюти за досліджуваний проміжок часу дає некоректні висновки. Також обсяг даних може бути збільшений, оскільки Національний банк України збирає щоквартальну звітність, що є більш прийнятним з точки зору аналізу саме депозитів, які є чутливими до змін у зовнішньому середовищі.

6. Автором запропоновано науково-методичний підхід до формування ESG-стратегії банківських установ (рис. 3.5, стор. 166), який ґрунтується на результатах аналізу міжнародних вимог до нефінансової звітності (табл. 3.1–3.4),

факторів розвитку сталого фінансування (табл. 3.5–3.6) та особливостей впровадження ESG-принципів у діяльність банківських установ України (табл. 3.7–3.8). Запропонований підхід заслуговує позитивної оцінки, проте окремі положення щодо впровадження ESG-принципів потребують додаткової конкретизації з урахуванням сучасних вимог європейського регулювання та особливостей їх практичного застосування банками різних груп. Це дозволило б більш повно розкрити механізми реалізації запропонованих рекомендацій.

7. У пункті наукової новизни (набули подальшого розвитку) автор обґрунтовує екосистемний підхід до трансформації банківського сектору, що поєднує інтеграцію фінансових і нефінансових сервісів у межах єдиної цифрової платформи (табл. 3.16, стор. 189; табл. 3.17, стор. 193; табл. 3.22, стор. 207; рис. 3.7, стор. 190; рис. 3.8, стор. 192; рис. 3.11, стор. 210). Запропонований підхід заслуговує позитивної оцінки, проте видається доцільним більш детально висвітлити потенційні ризики функціонування банківських екосистем, зокрема питання концентрації клієнтських даних, залежності від технологічних партнерів, кіберзагроз та регуляторних обмежень. Крім того, доцільно було б більш ґрунтовно обґрунтувати механізми мінімізації зазначених ризиків в умовах цифрової трансформації банківського сектору.

Наведені зауваження та дискусійні положення мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка є завершеним, самостійним і актуальним науковим дослідженням.

9. Загальний висновок дисертаційної роботи та її відповідність установленим вимогам. Дисертаційна робота Ткаченка Олександра Євгенійовича «Трансформація банківського сектору в умовах цифрової економіки» є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому вирішено важливе науково-прикладне завдання щодо поглиблення теоретичних засад, розвитку методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій з трансформації банківського сектору в умовах цифрової економіки.

У дисертації автор здійснив комплексний аналіз сучасних процесів цифрової трансформації банківського сектору, дослідив чинники, закономірності та особливості його розвитку, обґрунтував концептуальні засади трансформації банківської системи в умовах цифровізації, розвитку фінансових технологій, упровадження ESG-принципів та європейської інтеграції, а також запропонував сучасні методичні підходи до оцінки ефективності трансформаційних процесів і формування цифрових банківських екосистем. Представлені наукові положення, висновки та практичні рекомендації характеризуються науковою новизною, відзначаються високим рівнем теоретичного опрацювання, логічною послідовністю та практичною спрямованістю.

Дисертація виконана на високому науково-методичному рівні, її зміст повністю відповідає обраній темі дослідження та профілю спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Сформульовані у роботі наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими, достовірними та мають вагоме практичне значення. Поставлену мету дослідження досягнуто, а визначені завдання повністю вирішено. Зміст анотації дисертації та опубліковані здобувачем наукові праці повною мірою відображають основні результати дослідження, його наукову новизну, практичне значення та особистий внесок автора.

Усі дискусійні положення, висловлені у цьому відгуку, мають рекомендаційний характер і жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

За своїм науковим рівнем, актуальністю теми, глибиною теоретичних досліджень, практичною значущістю отриманих результатів, рівнем наукової новизни, обґрунтованістю висновків і рекомендацій, структурою, мовою та стилем викладення матеріалу дисертація Ткаченка Олександра Євгенійовича «Трансформація банківського сектору в умовах цифрової економіки» відповідає вимогам щодо оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. (зі змінами), а також вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами).

Викладене вище дає підстави зробити висновок, що дисертація «Трансформація банківського сектору в умовах цифрової економіки» відповідає встановленим вимогам, а її автор – Ткаченко Олександр Євгенійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 07 – Управління та адміністрування за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування.

Офіційний опонент:

докторка економічних наук, професорка,
професорка кафедри страхування,
банківської справи та ризик-менеджменту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Наталія ВЕРСАЛЬ

